

Obilježja verbalne i neverbalne komunikacije odraslih osoba u Hrvatskoj

Jukić, Ružica

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:578600>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**OBILJEŽJA VERBALNE I NEVERBALNE KOMUNIKACIJE ODRASLIH OSOBA
U HRVATSKOJ**

Studentica: Ružica Jukić

Zagreb, lipanj 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Ružica Jukić
Diplomski rad

Obilježja verbalne i neverbalne komunikacije odraslih osoba u Hrvatskoj

Mentor: doc.dr.sc. Maja Cepanec

Komentor: doc.dr.sc. Sanja Šimleša

Zagreb, lipanj 2018.

Iznad svega zahvalna sam Bogu zbog ovoga rada. Zahvaljujem se svom zaručniku na podršci i razumijevanju. Hvala mojoj sestri koja je imala razumijevanja za mene i podržavala me dobrim savjetima. Također, hvala cijeloj mojoj obitelji, a naročito roditeljima koji su mi omogućili školovanje. Naposljetku, hvala mojoj mentorici doc.dr.sc. Maji Capanec zbog vodstva, pomoći i razumijevanja koje mi je iskazala.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Obilježja verbalne i neverbalne komunikacije odraslih osoba u Hrvatskoj* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Ružica Jukić

Mjesto i datum: 15.6.2018. Zagreb

Obilježja verbalne i neverbalne komunikacije odraslih osoba u Hrvatskoj

Sažetak

Obilježja verbalne komunikacije, neverbalne komunikacije i pragmatike uvelike podliježu utjecaju kulture, socijalnog konteksta i jezika nekog društva. Procjena obilježja komunikacijskih ponašanja važna je u dijagnostici razvojnih poremećaja, poput poremećaja iz spektra autizma. Cilj ovog rada bio je ispitati obilježja komunikacijskih vještina (verbalne i neverbalne komunikacije te pragmatike) kod odraslih osoba u Republici Hrvatskoj te ih sagledati prema kriterijima četvrtog modula američkog Opservacijskog protokola za dijagnostiku autizma (Autism Diagnostic Observation Schedule; ADOS-2). Ispitivanjem je obuhvaćeno 60-ero studenata Zagrebačkog sveučilišta, 30 djevojaka i 30 mladića. Ispitanici su urednog razvojnog profila, u rasponu starosti od 19 do 25 godina. Rezultati su pokazali kako odrasle osobe u Hrvatskoj pokazuju drugačija obilježja na varijablama pragmatike i neverbalne komunikacije u usporedbi s očekivanima na testu ADOS-2. U domeni pragmatike najuočljivije razlike pokazale su se u spontanom traženju i davanju novih informacija. U području neverbalne komunikacije sudionici pokazuju najveća „odstupanja” od očekivanog u spontanoj uporabi gesti. Sveukupna količina obilježja koja po kriterijima protokola ADOS-2 pripadaju skupini odstupajućih ponašanja navodi na potrebu preispitivanja zadanih kodova i prilagođavanja normi različitim kulturama.

Ključne riječi: verbalna komunikacija, neverbalna komunikacija, pragmatika, odrasle osobe, ADOS-2

Verbal and nonverbal communication characteristics of adults in Croatia

Abstract

The characteristics of verbal communication, nonverbal communication, and pragmatics are largely determined by culture, social context and language of a particular society. The evaluation of communication features is important in the diagnostics of numerous developmental disorders, one of them being autism spectrum disorder. The aim of this study was to investigate the characteristics of communication skills (verbal and nonverbal communication and pragmatics) in Croatian adults and code them according to the American scale Autism Diagnostic Observation Schedule (ADOS-2, module 4). The study was done on 60 students of the University of Zagreb, 30 young women and 30 young men. The test subjects have normal development profile, aged 19 to 25. The results showed that Croatian adults show atypical features in pragmatics and non-verbal communication, in comparison with those expected by ADOS-2. Most prominent differences in pragmatics are noticed in spontaneity of asking for information and providing information. In the area of nonverbal communication, the biggest “deviations” from expected results are shown in spontaneous use of gestures. The overall amount of “deviating” characteristics emphasizes the need to review the set of codes and adjust criteria in different cultures.

Key words: verbal communication, nonverbal communication, pragmatics, adults, ADOS-2

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Vrste komunikacije	1
1.2. Verbalna komunikacija odraslih osoba	2
1.3. Neverbalna komunikacija odraslih osoba	4
1.4. Pragmatika u komunikaciji	5
1.5. Međukulturološke specifičnosti komunikacije	7
2. CILJ ISTRAŽIVANJA	11
3. PRETPOSTAVKE	12
4. METODE RADA	13
4.1. Uzorak sudionika	13
4.2. Mjerni instrument	14
4.3. Provedba istraživanja	15
4.4. Varijable istraživanja	17
4.5. Način obrade podataka	18
5. REZULTATI I RASPRAVA	19
5.1. Obilježja verbalne komunikacije	19
5.2. Obilježja neverbalne komunikacije	21
5.3. Obilježja pragmatike	26
5.4. Povezanost verbalne i neverbalne komunikacije	31
5.5. Nedostaci istraživanja	33
5.6. Potvrda pretpostavki	34
6. ZAKLJUČAK	35
7. LITERATURA	37

1.UVOD

1.1.Vrste komunikacije

Uvijek komuniciramo, čak i kada šutimo i ne želimo komunicirati, to činimo. Izvorna latinska riječ za komunikaciju „communis“ znači „zajedničko“. U komunikaciji sudjeluju barem dvije osobe, stoga ne govoreći ništa, svejedno nešto poručujemo drugoj osobi koja je s nama u komunikacijskoj dijadi (Hartley,1999).

Ljudska komunikacija u cjeloživotnom procesu ima tri široke funkcije: prva - funkcija razvoja mentalnih procesa jest komunikacija iz razvojnog aspekta, druge dvije funkcije - funkcija prilagodbe okolini te funkcija manipulacije okolinom. One s jedne strane smještaju pojedinca u odnos s okolinom gdje je komunikacija alat kojim mi upravljamo okolinom ili obrnuto (King, 1979). Prema istom autoru, komunikacija je u svojoj osnovi nešto zajedničko, ali istovremeno i individualno. Zajedničko je dijeljenje (ideja, smisla, razumijevanja, iskustva) onog zajedničkog, premda smo svi ljudi različiti, ipak svaka osoba ima neke odlike koje se poklapaju s drugima. Obzirom da su odrasli ljudi fleksibilni u svom ponašanju, tako je i s komunikacijom, sama svijest o individualnosti pomaže pojedincu prilagoditi se drugomu i uvažiti drugoga u komunikaciji.

Interpersonalna komunikacija o kojoj je riječ, uglavnom se dijeli na verbalna i neverbalna ponašanja. Nadalje, komunikacija obuhvaća sadržajnu i relacijsku komponentu. Komponenta sadržaja sastoji se od onoga što je rečeno ili učinjeno, a relacijska komponenta tj. komponenta odnosa obuhvaća način kako je to rečeno ili učinjeno (Reardon, 1998).

Zamisli li se samo jedan primjer rečenice izgovorene drugoj osobi, poput „Ja tebe volim“, uz tu verbalnu formu, dakako ide i neverbalna, poput: pogleda u oči, facijalne ekspresije, gesti, tjelesne udaljenosti, paralingvistike. Verbalnim poruka šalje se simbolima, odnosno jezikom koji može biti govoreni, pisani ili znakovni (Buckley, 2003). Iz ovog zamišljenog primjera vidi se kako u samo jednoj rečenici (verbalna forma) koju izgovara osoba A osobi B postoji mnoštvo pojačivača u neverbalnoj

formi, stoga je jasno kako se verbalni i neverbalni simboli isprepliću i nadopunjuju kroz interpersonalnu komunikaciju.

Govorna poruka koja se šalje sadrži istovremeno i verbalne i neverbalne simbole. Dvije od tri komponente govorne poruke su neverbalne, a to su vokalne (paralingvističke) komponente i vizualne (kinestetske) komponente, a verbalnu čine izgovorene riječi (jezik) (King, 1979.).

U interakcijama licem u lice mi činimo puno više od samog govora. Neki autori smatraju kako neverbalna komunikacija, konkretnije gestikulacija pomaže u prenošenju ideje kroz pokret dok olakšava proces jezičnog kodiranja. Nadalje, Graham i Argyle (1975) navode da je razlog tome što je jezik evoluirao iz gesti, preko pokazivanja objekata, oponašanja radnji i na kraju govora. S druge strane pretpostavlja se kako govornici pribjegavaju korištenju gesti ukoliko nisu do kraja sigurni što žele reći ili im nedostaje riječi kojima bi se izrazili (Kendon, 1972) .

1.2. Verbalna komunikacija odraslih osoba

Govoreni jezik ima važnu ulogu u životu pojedinca i društva jer je nužan kao komunikacijska osnovica sporazumijevanja. Verbalno sporazumijevanje najčešće je funkcionalno priopćavanje u svakodnevnim komunikacijskim situacijama, a većina se ljudi lakše izražava govoreći nego pišući (Pavličević-Franić, 2005).

Govoreni jezik kod odraslih na složenoj je razini, međutim treba razlikovati standardni jezik kao jednu razinu, a razgovorni jezik kao drugu razinu. Potonji je jezik kojim se služimo za neposredno sporazumijevanje u svakodnevnim situacijama: kod kuće, na ulici, u neobaveznoj i neslužbenoj komunikaciji. Komunikaciju na razgovornom jeziku odlikuje slobodniji izraz, širok raspon raznolikih izražajnih sredstava te spontanije priopćavanje bez pretjerane brige o fonetsko- fonološkoj, morfološkoj ili sintaktičkoj ispravnosti iskaza.

Nippold (2007; prema Nippold, 2009) navodi kako se tijekom školske dobi, adolescencije te rane odrasle dobi uočavaju promjene u složenosti govorenog jezika, posebice u sintaksi, gdje je evidentno produljenje te povećana složenost iskaza.

Dalje, što se tiče same složenosti jezika u odrasloj dobi, kod prosječnog urednog odraslog govornika dostiže se razina jezičnog funkcioniranja, apstraktnog mišljenja i metajezičnog znanja koja se i dalje može razvijati ovisno o obrazovanju i postignutim akademskim vještinama. Dakle, jezik se razvija cijeli život (Kuvač i Olujić, 2015). Prvo, što se tiče tečnosti i izgovora kod odraslih govornika, očekuje se konverzijski razumljiv govor bez uočljivih teškoća u izgovoru pojedinih glasova uz adekvatnu brzinu. U području morfosintakse očekuje se duljina konverzijskog diskursa sa devet ili više riječi, a izlagačkog jedanaest ili više riječi. Nadalje, odrasle osobe upotrebljavaju složene veznike zavisno složenih rečenica (što, koji) te složenije vezničke priloge (dakle, tek, stoga). Stoga se u ovladanosti sintakse mogu uočiti tri promjene: promjena duljine sintaktičkih struktura, promjena složenosti rečenica i promjena uporabe veznika (Nippold, 2009). Autorice Matić, Hržica, Kuvač Kraljević, i Olujić (2017) u istraživanju sintaktičke složenosti spontanog neformalnog govornog jezika odraslih govornika hrvatskog govornog područja, sintaktičku složenost mjere analizirajući prosječnu duljinu iskaza i sintaktičku sofisticiranost, odnosno koliko se u spontanom govoru koriste niskofrekventne i kompleksne sintaktičke strukture. Dolaze do saznanja kako odrasli koji u spontanom govoru koriste dulje iskaze, u pravilu koriste i sofisticiraniju strukturu rečenica (npr. odnosne rečenice).

Semantika doseže visoku razinu, mentalni leksikon nastavlja nadogradnju kapaciteta te odrasla osoba poznaje značenje najmanje 50 000 različitih riječi, a razumije fine razlike među njima (npr. među riječima znatan, povećati). Prizivanje apstraktnih i rijetkih riječi je sada uspješnije, odnosno znatno brže. Odrasli u govoru koriste mnoštvo sintagmi s prenesenim značenjem, složenijim psihološkim prenesenim značenjem te rabe kontekstualne ključeve za razumijevanje prenesenog značenja u odsustvu intonacijskih ključeva.

1.3. Neverbalna komunikacija odraslih osoba

Neverbalna komunikacija funkcionira u različitim smjerovima, od toga da podržava govor dodajući nove informacije o kontekstu govornog iskaza i povratnim informacijama pa do usklađenosti tijekom konverzacije. Iako ponekad ne govorimo o emocijama, neverbalnim simbolima ih itekako izražavamo, njima prenosimo i stavove te posređujemo u međuljudskim odnosima. Neverbalnim simbolima se prenose informacije o osobnosti, vlastitim željama, a koriste se i u nekim ritualima ili ceremonijama koje su kulturološki određene (Graham i Argyle, 1975).

Prethodno su nabrojani oblici neverbalne komunikacije od kojih je najuočljivija komponenta korištenje gesti. Autori Colletta, Pellenq, Guidetti (2010) geste dijele prema formi i funkciji, a najvažnije među njima su: deiktičke – ruka pokazuje nešto o čemu se govori, opisne/reprezentacijske/ikoničke - slikovito reperezentiraju objekt (npr. spojene ruke u ovalnom obliku su reprezentacija jajeta). Deskriptivne ili ikoničke geste su vezane za materijalni svijet, nisu toliko prisutne u svakodnevnoj komunikaciji. Za uporabu opisnih gesti potrebno je bogato ili „enciklopedijsko“ znanje koje ima široki raspon od univerzalnih tjelesnih iskustava do poznavanja kulturološki specifičnih normi (Streeck, 2000). Stoga one zahtijevaju najvišu razinu znanja i pristupanja mentalnim konceptima nekog pojma. Takve zaključke dobili su autori Wu i Coulson (2007) koji su mjerili evocirane potencijale mozga prilikom promatranja ikoničkih gesti uparenih s govorom. Podaci sugeriraju da ikoničke geste aktiviraju informacije o posebnim slikovnim konceptima koje oni označavaju. Nadalje, Colletta, Pellenq, Guidetti (2010) navode još informativne ili instrumentalne geste – koje predstavljaju svojevrsan odgovor na sugovornikov iskaz, to može biti slijeganje ramenima, kimanje glavom. Emocionalne geste - odnose se na geste izražavanja emocionalnih ili mentalnih stanja sugovorniku, te geste koje se koriste kao oblik naglašavanja, poput ritmičnih pokreta ruku koje često prate govor.

Osim gestama, emocionalna i mentalna stanja se izražavaju kao neverbalni simboli na izrazu lica (Knapp, Hall i Horgan, 2013). Često se u interakcijama snažno oslanjamo na izraze lica pri donošenju važnih interpersonalnih sudova te procjeni osobnosti drugih ljudi.

Iako se s lica iščitava mnoštvo informacija koje nadopunjuju verbalne simbole, uobičajeno je da se osobe koje su u komunikacijskoj interakciji ne gledaju cijelo vrijeme. Kontakt očima podliježe utjecaju okoline, osobnostima osoba koje su u interakciji, temi razgovora, objektima u okolini, fokusu interesa i tako redom. Prema Kendon (1967), kontakt očima ima tri važne uloge u komunikaciji: izražavanje emocija, nadziranje ponašanja druge osobe i reguliranje tijeka konverzacije. Pri konverzaciji prisutna su pogledavanja koja su usmjerena prema području oko očiju, traju između 1 i 10 sekundi, ili između 25 i 75 posto vremena konverzacije (Hartley, 1999; Brooks, Church i Fraser, 1986). Obično je vrijeme pogledavanja količinski duže od vremena zajedničkog kontakta očima. Osoba koja sluša više vremena održava kontakt očima, tj. više pogledava osobu koja govori nego obrnuto. Kada je osoba koja govori završila svoj iskaz, pogledat će u sugovornika. Odrasli u razgovorima često znaju skrenuti pogled kako bi sabrali misli te nastavljaju pogledavati sugovornika odmah nakon što krenu ponovno tečno govoriti.

1.4. Pragmatika u komunikaciji

ASHA (American Speech Language Hearing Association) definira pragmatiku kao uporabu jezika u socijalnim interakcijama, a uključuje uporabu jezika za različite svrhe, kao što su: pozdravljanje, davanje informacija, zahtijevanje, traženje informacija. Potom, podrazumijeva prilagodbu jezika zahtjevima situacije i/ili sugovornika te poštivanje pravila konverzacije i pripovijedanja, ta pravila uključuju pričanje priče, prepričavanje knjige, filma, opisivanje dana. Nadalje, pragmatiku čine pravila koja se tiču razmjena u konverzaciji, ustrajanja na započetoj temi, uvođenja teme u razgovor, pojašnjavanja kod nesporazuma, pričanja priče. Osim toga, postoje i pravila o uporabi neverbalnih znakova u komunikaciji kao što su razmak između sugovornika, facijalna ekspresija, kontakt očima i slično. Zbog tog širokog raspona pravila, pragmatika podliježe promjenama ovisno o jeziku i kulturi. Prema Russell (2007) pragmatika također ima veze sa strukturom jezika, ali najveći fokus je upravo na uporabi jezika kao simboličkog djelovanja. Stoga oblici uporabe jezika koji su u središtu interesa nisu rečenice, već iskazi, izmjene, prepričavanje i popratne geste, s to su sva ponašanja koja koristi govornik kako bi ostvario svoje ciljeve kroz socijalnu

komunikaciju.

Kod procjene pragmatike važno je promatrati odgovorljivost i iniciranje, odnos tih dviju aktivnosti može dati uvid u konverzacijsku dominantnost. Mjera za dominantnost odnosi se na stupanj u kojem komunikacijski partner u više navrata zahtijeva informacije ili spontano nudi informacije o svojim mislima, osjećajima ili iskustvima. Vještine koje spadaju pod pragmatičku domenu jesu popravci nesporazuma i izmjene u konverzaciji. Od urednih odraslih govornika očekuje se da nesporazume u konverzaciji uredno popravljaju. Izmjene u konverzaciji predstavljaju vještinu koja se temelji na finoj sintezi prozodijskih, lingvističkih, neverbalnih i vizualnih simbola koje je potrebno zamijetiti kako bi se prepoznalo kada sugovornik završava svoj iskaz. Kod prepričavanja događaja (rutinskih/nerutinskih) važna je kohezija - broj lingvističkih jedinica koje predstavljaju povezanost različitih iskaza unutar konverzacije. Slijeđenje ili promjena teme u konverzaciji zahtijeva svjesnost o tome da se sugovornika mora uvesti u temu kako bi se razumjeli. Koherentnost u pragmatiki objedinjuje slijeđenje/ promjenu teme, koheziju, zaključivanje i ekstrahiranje ideja iz konverzacije. Neki aspekti pragmatike imaju toliko varijacija koliko je individualnih profila ličnosti i stilova interakcije (Adams, 2002). Analiza pragmatike u komunikaciji izuzetno je velik izazov. Uz sve navedeno, zahtijeva još i analizu ponašanja koja su očita te neka iz kojih je potrebno izvoditi zaključke, a s druge strane i sintezu različitih razina procesiranja. Kulturološki, kognitivni i socijalni utjecaj na uporabu jezika također otežava postavljanje preciznih normi za procjenu pragmatike (Bliss i McCabe, 2008). Prema Adams (2002) pragmatika je jasno definirana, intuitivno lako shvatljiva, ali teško objektivno opisiva.

Za razliku od djece vrtićke dobi, djeca školske dobi, adolescenti i odrasli svjesniji su emocija, stanja, osjećaja i želja svoga sugovornika i posljedica koje njihovi postupci ostavljaju u komunikaciji. S obzirom na to, odrasli prilagođavaju sadržaj i stil obraćanja drugome. Primjerice, adolescenti pokazuju bogatstvo svog registra preskačući iz idioma u idiom ovisno o sugovorniku. Odrasle osobe se duže mogu zadržati na temi konverzacije te u raspravama rabiti objašnjenja koja odražavaju veće znanje o temi rasprave, nadalje uspješno zauzimati perspektivu slušatelja i prilagođavati diskurs situaciji (Kuvač i Olujić 2015).

1.5. Međukulturološke specifičnosti komunikacije

Još jedan važan kontekst interpersonalne komunikacije jest kontekst komuniciranja među pripadnicima različitih kultura. Postoje neke vrlo važne razlike u načinu na koji različite kulture gledaju na različite odnose. Različita pravila povezana s istim odnosom mogu donijeti velike razlike u tome što se i kako komunicira.

Kulturološke norme određuju interpersonalnu komunikaciju. Argyle, Henderson, Bond, Iizuka, i Contarello (1986) u istraživanju o međukulturološkim razlikama u komunikaciji zaključuju kako Amerikanci u odnosu na ispitanike iz Japana i Hong Konga, stavljaju veći naglasak na: izražavanje emocija, davanje osobnog mišljenja o intimnim temama i ljubavi, traženje pomoći, savjete. Amerikanci traže pomoć, otkrivaju osobne probleme, stavove, osjećaje, traže osobne savjete o svojim intimnim odnosima. Isti obrazac komunikacije imaju sa bliskim osobama kao i sa manje intimnim poznanicima, jedina razlika je što s poznanicima u manjoj mjeri komuniciraju u te svrhe, ali svejedno ih koriste kao izvor socijalne podrške. Međutim, u kulturama Japana i Hong Konga, komunikacija u takve svrhe odvija se između bračnih partnera, a kod Japanaca takav obrazac intimne komunikacije nije prisutan niti u bračnom odnosu između muža i žene. Japanci imaju specifične i stroge norme u uporabi jezika; tako se na primjer za japansku kulturu smatra jako nepristojno reći „ne“ drugoj osobi. Čak kada i ne želite nešto napraviti, važno je to dati do znanja na neki suptilniji način, nikako na takav izravan. Zbog toga je vjerojatno vrlo teško voditi pregovore s Japancima, jer je potrebno naučiti kako iščitati njihovo „ne“ (Hartley, 1999). Osobama koje nisu pripadnici te kulture ponekad je teško shvatiti što Japanci misle. U usporedbi s japanskom kulturom, američka kultura potiče i cijeni asertivnost kao oblik komunikacijske kompetencije (Niikura, 1999). Argyle i sur. (1986) razvili su upitnik o pravilima interpersonalnih odnosa i komunikacije, prikupili su informacije od muškaraca i žena iz Italije, Hong Konga, Japana i Velike Britanije. Na kraju, analiza odgovora vodi do zaključka kako se te četiri kulture slažu samo oko

četiri navedena pravila: 1. Poštuj privatnost druge osobe, 2. Gledaj u osobu dok s njom razgovaraš, 3. Ne govori o onom što ti je rečeno u povjerenju, 4. Ne kritiziraj javno drugu osobu. Dakle, različite kulture mogu drugačije promatrati pravila za isti odnos, a prema ovom istraživanju, samo su četiri univerzalna.

Jezik i geste su povezani, oboje podliježu kulturološkom utjecaju. Istraživanja na dvojezičnim ispitanicima pokazuju kako dolazi do transfera gesti iz jezika i kulture u kojoj je gestikulacija izraženija, odnosno frekventnija u jezik siromašniji gestikulacijom (npr. iz španjolskog u engleski). U istom istraživanju pokazalo se kako upravo opisne geste najviše podliježu transferu, jer su opisne geste usko vezane uz jezičnu ekspresiju. Deiktičke i konvencionalne geste više se javljaju kod dvojezičnih govornika prilikom korištenja jezika u kojem su manje kompetentni (Kita, 2000; Pika, Nicoladis i Marentette, 2006).

Geste uvelike podliježu kulturološkom utjecaju, a jedno od prvih istraživanja je ispitivanje gesti Sicilijanaca i litvanskih Židova koji su doselili u New York. Uočene su značajne razlike u gestama između talijanskih doseljenika i Litvanaca u Americi. Međutim, što je vrijeme boravka u Americi bivalo duže, više su preuzimali geste iz američke kulture (Efron, 1941 prema Matsumoto, 2006). Druga istraživanja također potvrđuju tu tezu: Talijani koriste više gesti u odnosu na druge kulture, poput američke (Graham i Argyle, 1975; Kendon, 1995).

Uobičajena uporaba gesti odnosi se na pokrete ruku i dlanova, ali pokreti glave također ulaze u tu skupinu. Čak izgleda da neke geste glavom nadilaze kulture i jezike. U nekim su studijama arapski, bugarski, korejski i afroamerički govornici svi odreda koristili bočne pokrete glavom popratno s izrazima uključenosti u konverzaciju, usmjeravali su glavu prema određenoj lokaciji kad su govorili o odsutnim ili apstraktnim subjektima te su koristili kimanje glavom kako bi potakli kimanje glavom slušatelja u znak aktivnog slušanja (Knapp, Hall i Horgan, 2013).

Još jedan u nizu dokaza da kultura i socijalni faktori utječu na komunikaciju, odnosno neverbalne i pragmatičke sposobnosti dolazi iz latinoameričke kulture. Obzirom da Latinoamerikanci žive u jako povezanim obiteljskim i rodbinskim zajednicama, njihova neverbalna komunikacija je puno izraženija i kontaktnija, poput rukovanja prilikom sastanka ili rastanka, zagrljaja, dugog kontakta očima i vrlo male udaljenosti

na kojoj se konverzacija odvija (Reardon, 1998). Knapp, Hall i Horgan, (2013) koriste termine „kontaktni“ i „nekontaktni“ kako bi naglasili razlike u komunikaciji međukulturoloških skupina. Kontaktni su ljudi pripadnici kultura u kojima se češće komunicira direktno u lice, bliži su u interakcijama, više je dodirivanja, duži češći kontakt očima, govori se glasnije. Kontaktne kulture čine Arapi, Latinoamerikanci i južni Europljani, dok su nekontaktne kulture Azijci, Indijci, Pakistanci, sjeverni Europljani i ljudi koji žive u Sjedinjenim Američkim Državama (Watson, 1970; prema Knapp, Hall i Horgan, 2013. U Bugarskoj i dijelovima Indije kimanje glavom (neverbalna komunikacija) koje u našoj kulturi predstavlja afirmaciju, kod njih predstavlja negaciju (Kendon, 2002).

Međukulturološka istraživanja pokazuju da u društvima koja naglašavaju veću količinu fizičkog kontakta između majki i dojenčadi, međusobni pogled između njih niži je nego u društvima gdje norme propisuju više fizičke privatnosti. Ovdje imamo dokaz kompenzacijskog mehanizma pri čemu je na različite ali kvalitativno ekvivalentne načine zadržana ključna psihološka povezanost majki i dojenčadi. Isti taj kompromis između fizičkog kontakta i kontakta očima primjećen je i kod interakcije čimpanzi majki i mladunčeta (Bard i sur., 2005).

Mnogi istraživači ostali su zatečeni rezultatima međukulturoloških istraživanja izraza lica, izražavanja i razumijevanja emocija na licu. Došli su do saznanja kako ljudi različitih kultura prepoznaju i razumiju prije svega primarne emocije (iznenađenje, strah, gađenje, ljutnja, sreća, tuga) (Ekman i Friesen, 1971), ali i sekundarne emocije također (Ekman i sur 1987). Ekman i sur. (1987) ispitali su kakvo je razumijevanje emocija izraženih na licu među pripadnicima deset različitih kultura. Pripadnici različitih kultura prepoznali su i primarne i sekundarne emocije prikazane na slikama. Međutim, ipak se pokazalo kako su bolja i točnija prepoznavanja emocija unutar istih kultura. Primjerice, Kinezi koji su promatrali emocije izražene na licu pripadnika kineske kulture, bili su uspješniji u takvom zadatku nego u razumijevanju emocija izraženih na licu Amerikanaca bijele rase. U istraživanju su sudjelovale četiri grupe ispitanika: Kinezi u Kini, Kinezi u Americi, Amerikanci kineskog porijekla i američki ne-Azijci. Što su promatrane ekspresije bile bliže ekspresijama kakve imaju ljudi njihovog porijekla, to je bilo točnije i bolje razumijevanje tih emocija (Elfendbein i Ambady, 2003).

Autori Elfendbein i Ambady (2003) tu pojavu nazivaju „emocionalni dijalekt“, ili kulturološki uvjetovani načini izražavanja različitih emocionalnih poruka preko neverbalnih simbola.

Procjena komunikacijskih obilježja važna je za dijagnostiku razvojnih poremećaja, uključujući i poremećaj iz spektra autizma (PSA). Činjenica da su gotovo svi međunarodno priznati mjerni instrumenti za probir i dijagnostiku poremećaja iz spektra autizma nastali u Sjedinjenim Američkim Državama dovodi do pitanja u kojoj mjeri je primjena američkih normi opravdana, odnosno u kojoj mjeri je takve instrumente potrebno prilagoditi kulturološkim komunikacijskim specifičnostima. Razna navedena istraživanja su dosad već pokazala da postoje komunikacijska obilježja koja su autentična, odnosno svojstvena određenom narodu i kulturi.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog diplomskog rada je ispitati obilježja komunikacijskih vještina (verbalne i neverbalne komunikacije te pragmatike) kod odraslih osoba u Republici Hrvatskoj te ih sagledati prema kriterijima četvrtog modula američkog Opservacijskog protokola za dijagnostiku autizma (Autism Diagnostic Observation Schedule; ADOS-2).

3. PRETPOSTAVKE

U skladu s ciljem i problemima istraživanja postavljene su ove pretpostavke.

H1: Odrasli govornici hrvatskog jezika u domeni verbalne komunikacije neće pokazati značajan broj obilježja/ponašanja koja po kriterijima protokola ADOS-2 pripadaju skupini odstupajućih ponašanja.

H2: Odrasli govornici hrvatskog jezika u domeni neverbalne komunikacije pokazat će značajan broj obilježja/ponašanja koja po kriterijima protokola ADOS-2 pripadaju skupini odstupajućih ponašanja.

H3: Odrasli govornici hrvatskog jezika u domeni pragmatike pokazat će značajan broj obilježja/ponašanja koja po kriterijima protokola ADOS-2 pripadaju skupini odstupajućih ponašanja.

4. METODE RADA

4.1. Uzorak sudionika

Ispitivanjem je obuhvaćeno 60-ero studenata Zagrebačkog sveučilišta, 30 djevojaka i 30 mladića. Ispitanici su urednog razvojnog profila, u rasponu starosti od 19 do 25 godina (Tablica 1, Tablica 2).

Tablica 1. Spol sudionika

SPOL:	N	%
MUŠKI	30	50
ŽENSKI	30	50

Tablica 2. Dob sudionika

DOB	MIN	MAX	M	SD
	19	25	21,77	1,721

4.2. Mjerni instrument

Za potrebe istraživanja korišten je opservacijsko-dijagnostički protokol ADOS -2, razrađena inačica ADOS ljestvice koju su dizajnirali Catherine Lord i suradnici (2012b).

ADOS-2 ili punim nazivom Autism Diagnostic Observation Schedule 2, je standardizirani, novooblikovani polustrukturirani opservacijski mjerni instrument za procjenu komunikacije, socijalne interakcije, igre i suženog i repetitivnog ponašanja. Prema McCrimmon i Rostad (2014) ADOS-2 je dizajniran da poveća točnost i učinkovitost dijagnostičkog algoritma ADOS ljestvice. Koristi se u kliničke i istraživačke svrhe i smatra se mjerom „zlatnog standarda” u dijagnostici poremećaja autističnog spektra. ADOS ljestvicu mogu primjenjivati i interpretirati educirani stručnjaci s područja medicine, psihologije i drugih povezanih disciplina, u trajanju od 40-60 minuta, ovisno o odabranom modulu i specifičnom ponašanju ispitanika.

ADOS je organiziran u 4 modula od predverbalne razine prema verbalno fluentnoj, ovisno o kronološkoj dobi i razini ekspresivnog jezika. Modul za hodančad namijenjen je djeci u dobi 12-30 mjeseci, koja sustavno ne koriste višečlane iskaze. Modul 1 dizajniran je za djecu od 31 mjeseca i starije koji još uvijek ne koriste sustavno govorne fraze. Modul 2 dizajniran je za djecu koja koriste govor ali je nedovoljno fluentan. Modul 3 se koristi kod verbalno fluentne djece i adolescenata, a modul 4 kod verbalno fluentnih starijih adolescenata i odraslih (Hus i Lord, 2014).

Primjena ADOS ljestvice razlikuje se od većine drugih testova. Procjena je dinamična, socijalna interakcija s ispitanikom mora biti što prirodnija i lakše održiva.

Kodovi protokola ADOS-2 su podijeljeni na 5 područja koja se promatraju tijekom ispitivanja: jezik i komunikacija, recipročna socijalna interakcija, igra i maštovitost, stereotipna ponašanja i suženi interesi te ostala ponašanja. Kodovi se zbrajaju i pretvaraju u algoritme kako bi se donijela odluka o mogućoj dijagnozi PAS-a. Kod 0 označava uredno ponašanje, 1 pomalo atipično ponašanje, 2 potpuno odstupajuće ponašanje, 3 gotovo potpuni izostanak ili nedostatak određene sposobnosti.

Revidirani algoritam Modula 4 pruža poboljšanu osjetljivost, održavajući ili povećavajući specifičnost kod pojedinaca različitih kognitivnih razina. Revidirani algoritam je u skladu s revidiranim DSM-5 kriterijem za Poremećaj iz spektra autizma i nudi povećanu usporedivost s nedavno objavljenim algoritmima za ADOS Module T i 1-3 (Lord i sur, 2012a, 2012b).

Prilikom ovog istraživanja korišten je Modul 4 kojeg čine zadaci usmjereni na socijalne, komunikacijske i jezične sposobnosti koje su važne u dijagnostici poremećaja iz spektra autizma (PSA) u verbalno fluentnih starijih adolescenata i odraslih. Ovih 15 zadataka tvore niz strukturiranih i nestrukturiranih situacija koje pružaju raznovrsne poticaje za pojedine oblike socijalnog i komunikacijskog ponašanja.

4.3. Provedba istraživanja

Prije početka provedbe ovo istraživanja provedeni su treninzi za ispitivače. Ispitivači su prije samog provođenja protokola imali probnu provedbu kako bi se vidjelo gdje se događaju pogreške i na što je važno usmjeriti više pažnje pri provedbi protokola.

Svaka pojedinačna procjena trajala je između 45 i 60 minuta, kako i nalaže protokol. Svi sudionici ispitani su u istim uvjetima, jedan na jedan, bez dodatnih osoba u prostoriji. Odmah po provedbi ljestvice, podaci su kodirani kako to nalaže protokol. A kodirani su sljedeći zadaci: zadatak slaganja, pripovijedanje priče prema knjizi/slikovnici, opis slike, razgovor i izvještavanje, sadašnji posao i škola/fakultet, socijalne teškoće i dodijavanje, emocije, zadatak pokazivanja, stripovi, stanka, svakodnevni život, prijatelji, odnosi i brak, usamljenost, planovi i nade te smišljanje priče. Cilj pojedinih zadataka je stvoriti opuštenu, neformalnu i nestrukturiranu atmosferu u kojoj se sudioniku prepušta da preuzme inicijativu i napravi prvi korak u socijalnoj interakciji. Cilj im je utvrditi koliko je sudionik vješt u započinjanju i održavanju socijalne interakcije u situacijama koje su minimalno strukturirane ili u kojima nema uputa. Drugi pak zadaci uključuju konkretna pitanja o životu, stavovima i socijalnim situacijama sudionika. Za svaki zadatak postoji jasan fokus pažnje u odnosu na sudionikovo ponašanje tijekom primjene tog zadatka.

Nakon ispitivanja uslijedilo je kodiranje ponašanja. Kodiralo se ono ponašanje koje je bilo direktno vezano uz provedbu testa i nije bilo usmjereno na ponašanje koje je sudionik pokazao prije ili nakon samog ispitivanja. Važno je napomenuti kako zadaci i kodovi nemaju vezu 1:1, odnosno jedan zadatak ne pruža samo jedan jasan kod već je važno kroz zadatke voditi bilješke s relevantnim zapažanjima i informacijama koje će se odmah po završetku testiranja kodirati. Za proučavanje ponašanja uzete su domene kodirane unutar područja *Govor i jezik* i *Uzajamna socijalna interakcija*. Za ovo istraživanje čestice nisu kodirane u rezultate algoritma kako propisuje protokol, jer cilj nije utvrđivanje dijagnoze ili razine teškoće. Čestice su kodirane na način da se rezultat 0 tumači kao uredno ponašanje, svi drugi rezultati koji se pojavljuju tumače se kao odstupajuće ponašanje. Za svaku grupnu varijablu predstavljene su zasebne čestice i način bodovanja te opis bodova, što koji dodijeljeni bod znači.

4.4. Varijable istraživanja

Ovo istraživanje temelji se na trima glavnim skupinama zavisnih varijabli: verbalnoj komunikaciji, neverbalnoj komunikaciji i pragmatici. Varijable su određene obzirom na odabrane kodove ADOS ljestvice iz područja jezika i komunikacije i uzajamne socijalne interakcije.

Tablica 3. Naziv i opis varijabli korištenih u istraživanju

Grupna varijabla	Naziv pojedinih čestica	Kratki opis
Verbalna komunikacija	Ukupna razina neeholaličnog govornog jezika	Procjenjuje se složenost jezične proizvodnje
	Neposredna eholalija	Procjenjuje se učestalost prisutnosti eholalije
	Stereotipna/ideosinkratska uporaba riječi ili fraza	Procjenjuje se fleksibilnost i neobičnosti jezične proizvodnje
Pragmatika	Davanje informacija	Procjenjuje se koliko često sudionik spontano daje osobne informacije ispituvaču
	Traženje informacija	Procjenjuje se koliko često sudionik pokazuje interes za ideje, iskustva ili reakcije ispituvača
	Prepričavanje događaja	Procjenjuje se koliko jasno sudionik može na razumljiv način opisati poznati nerutinski događaj
	Razgovor	Procjenjuje se kvaliteta razgovora, recipročnost i nadovezivanje u razgovoru, slijed od najmanje 4 elementa: ispituvač započinje razgovor, sudionik komentira, ispituvač odgovara, sudionik odgovara na odgovor
Neverbalna komunikacija	Opisne, konvencionalne, instrumentalne ili informativne geste	Procjenjuje se učestalost spontane uporabe gesta
	Geste naglašavanja ili emocionalne geste	Procjenjuje se količina gesti naglašavanja (npr. prirodni, ritmički pokreti ruku koji prate govor) te emocionalnih gesti (npr. prinošenje ruku ustima u znak iznenađenja)
	Dijeljenje zadovoljstva u interakciji	Procjenjuje se u kojoj mjeri sudionik svjesno pokazuje ispituvaču zadovoljstvo interakcijom
	Izrazi lica usmjereni ispituvaču	Procjenjuje se koliko često sudionik upućuje izraze lica ispituvaču u svrhu komuniciranja afektivnih ili kognitivnih stanja
	Neobičan kontakt očima	Procjenjuje se koliko je kontakt očima jasan, fleksibilan, socijalno usklađen i primjeren komunikaciji
Sumirajuća varijabla	Jezična proizvodnja i povezana neverbalna komunikacija	Procjenjuje se stupanj do kojeg sudionik, kada komunicira govorom, popratni verbalnu komunikaciju promjenama u neverbalnoj komunikaciji (pogled, izraz lica, geste).

4.5. Način obrade podataka

Rezultati ispitivanja obrađeni su pomoću statističkog programa IBM SPSS Statistics 20 i Microsoft Office Excela 2007. Rezultati su prikazani tablično i grafički.

5. REZULTATI I RASPRAVA

5.1. Obilježja verbalne komunikacije

Obilježja verbalne komunikacije kod odraslih opisana je kroz tri čestice, a te čestice predstavljene su u Tablici 4. Svaka čestica boduje se u rasponu od 0 do 3. Iako protokol ljestvice ADOS-2 nalaže prebacivanje koda 3 u kod 2, u ovom istraživanju to nije slučaj, zbog jasnijeg prikazivanja rezultata i same interpretacije. Obzirom da se radi o urednoj populaciji koja je testirana, nije bilo potrebe prevoditi bruto rezultate u rezultate algoritma samoga testa, jer krajnji cilj nije utvrditi postoji li odstupanje ili ne, već opisati opažena ponašanja. U tablici se nalaze opisi svih bodova za pojedine čestice koje nalaže ADOS protokol. Kako bi se opisala obilježja verbalne komunikacije kod odraslih govornika hrvatskog jezika, provedena je analiza frekvencije raspodjele rezultata na sve tri čestice. Tom analizom dobio se uvid u raspodjelu ispitanika po pojedinim kodovima u rasponu od 0 do 3 (Tablica 5).

Tablica 4. Opis bodova koji su dodijeljeni na česticama u domeni verbalne komunikacije

Verbalna komunikacija	Opis bodova pojedinih čestica
A1 Ukupna razina neeholaličnog govornog jezika	0= Uredno korištenje rečenica (složeni jezik). 1= Malo složenog jezika uz gramatičke greške koje nisu produkt dijalekta. 2= Iskazi od najmanje 3 riječi, ali bez složenog jezika. 3= Iskazi od jednostavnih višečlanih iskaza.
A3 Neposredna eholalija	0= Ne ponavlja govor drugih 1= Povremeno se javlja eholalija 2= Često ponavlja riječi ili višečlane iskaze, ali ima nešto i spontanog jezika. 3= Većina govora neposredna eholalija.
A4 Stereotipna/ideosinkratska uporaba riječi ili fraza	0= Rijetko/ nikad ne upotrebljava stereotipne riječi ili iskaze. 1= Riječi i iskazi su u većoj mjeri ponavljajući, neuobičajeni i nefleksibilni. 2= Česti stereotipni iskazi, čudne riječi ili iskazi uz malo ostalog jezika. 3= Učestala uporaba čudnog ili stereotipnog jezika

Tablica 5. Frekvencija i postotak raspodjele rezultata na česticama verbalne komunikacije.

Pojedinačne čestice iz grupne varijable verbalne komunikacije	Frekvencije i postotci bodova							
	0		1		2		3	
	N	%	N	%	N	%	N	%
A1- Ukupna razina neeholaličnog govornog jezika	60	100	0	0	0	0	0	0
A3- Neposredna eholalija	60	100	0	0	0	0	0	0
A4- Stereotipna/ idiosinkratska uporaba riječi ili fraza	60	100	0	0	0	0	0	0

Tablica 6. Rezultati deskriptivne statistike za čestice verbalne komunikacije.

Naziv varijable	N	Minimalni rezultat	Maksimalni rezultat	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
A1- Ukupna razina neeholaličnog govornog jezika	60	0	0	0,0	0,0
A3- Neposredna eholalija	60	0	0	0,0	0,0
A4- Stereotipna/ idiosinkratska uporaba riječi ili fraza	60	0	0	0,0	0,0

Iz Tablice 5 je vidljivo kako su sudionici na svim zasebnim česticama verbalne komunikacije postigli rezultate 0. Opažena ponašanja procijenjena su kao uredna, što znači kako sudionici uglavnom koriste složeni jezik, odnosno rečenični iskazi su gramatički točni i složeni kako je očekivano za odraslu populaciju. To je sasvim očekivan rezultat za promatranu dobnu skupinu, također uzevši u obzir kako se radi o studentima. Za očekivati je kako studenti koji su u rasponu dobi od 19 do 25 godina (Tablica 2) koriste složen jezični izričaj poštujući gramatička načela. U razgovornom jeziku od odraslih govornika očekuju se iskazi od 9 ili više riječi. Jezična proizvodnja obiluje širokim spektrom riječi, frazema, aforizama i metafora (Kuvač i Olujić, 2015).

Obzirom da Zagrebačko sveučilište okuplja studente iz cijele regije, važno je napomenuti kako se korištenje dijalekta prilikom rješavanja zadataka sudionike ne penalizira na ovom testu. Budući da je Modul 4 ADOS ljestvice predviđen za odrasle

kod kojih postoji sumnja na poremećaj iz spektra autizma, kodovi koje protokol nudi posebno su osjetljivi na one specifičnosti koje su karakteristične za osobe s poremećajem iz spektra autizma. U drugoj čestici koja mjeri razinu neeholaličnog govora sudionika se ne penalizira ako neposrednu eholaliju koristi kao odgovor na ispitivačev poticaj ili pitanje u obliku provjere, potvrđivanja ili odbijanja. Kada se izuzme takav oblik eholalije, također je za očekivati kako će ova ispitana populacija imati upravo ovakve rezultate (0). Treća varijabla – Stereotipna/ideosinkratska uporaba riječi ili fraza (A4) promatra specifična i karakteristična obilježja poremećaja iz spektra autizma. Bilježila su se stereotipna izražavanja, neuobičajena uporaba riječi, neologizmi, kriva uporaba rodova i osobnih zamjenica. Bitno za naglasiti, lošiji bodovi nisu dodjeljivani ukoliko osoba spontano koristi neke značenjski prazne riječi koje se u jeziku rabe bez stvarne potrebe, tzv. poštapalice. Poštapalice su pojava karakteristična za razgovorni jezik odraslih i u govornom jeziku se prihvaćaju kao uobičajena pojava (Vrljić, 2007). Dakle unutar grupne varijable “verbalna komunikacija” nije zabilježen niti jedan drugačiji bod od 0, što znači da odrasli govornici hrvatskoga jezika ne pokazuju drugačije rezultate od onih propisanih ili očekivanih za ljestvicu ADOS.

5.2. Obilježja neverbalne komunikacije

Obilježja neverbalne komunikacije kod odraslih opisana su kroz pet čestica, a te čestice predstavljene su u Tablici 7. Čestice A9 i A10 boduju se u rasponu od 0 do 3 uz mogućnost davanja boda 8. Čestica B4 ima raspon bodova od 0 do 3, a čestica B2 od 0 do 2. Kontakt očima (B1) boduje se samo sa 0 ili 2. U Tablici 7 se nalaze opisi svih bodova za pojedine čestice koje nalaže ADOS protokol. Kako bi se opisala obilježja neverbalne komunikacije kod odraslih govornika hrvatskog jezika, provedena je analiza frekvencije raspodjele rezultata na svih pet čestica (Tablica 8).

Tablica 7. Opis bodova koji se dodjeljuju na česticama u neverbalne komunikacije.

Neverbalna komunikacija	Opis bodova pojedinih varijabli
A9 Opisne, konvencionalne, instrumentalne ili informativne geste	0= Spontana uporaba nekoliko opisnih gesti. Te geste moraju biti komunikacijske. 1= Nešto spontane uporabe opisnih gesti, ali je pretjerana ili ograničena rasponom (samo u jednom zadatku). 2= Nešto spontane uporabe informacijskih, konvencionalnih ili instrumentalnih gesta, ali opisnih gesta nema ili su rijetke. 3= Gesti nema ili je vrlo ograničena uporaba konvencionalnih, instrumentalnih, informativnih ili opisnih gesti. 8= NP (npr. ograničenja zbog tjelesne onesposobljenosti.)
A10 Geste naglašavanja ili emocionalne geste	0= Mnoštvo različitih gesta naglašavanja i/ili emocionalnih gesta koje su dobro integrirane s govorom. 1= Nešto gesta naglašavanja ili emocionalnih gesta, ali su pretjerane ili ograničene po učestalosti, primjerenosti, integraciji ili stilu. 2= Neuobičajene, pretjerane ili potpuno nespretno integrirane 3= Nema gesta naglašavanja ili emocionalnih gesta ili su vrlo ograničene. 8= NP (npr. ograničenja zbog tjelesne onesposobljenosti.)
B1 Neobičan kontakt očima	0= Primjeren kontakt očima s finim promjenama kombiniran s ostalim komunikacijskim ponašanjima. 2= Slabo moduliran kontakt očima pri započinjanju, završavanju ili reguliranju socijalne interakcije.
B2 Izrazi lica usmjereni ispitivaču	0= Usmjerava raspon primjerenih izraza lica prema ispitivaču komunicirajući afektivna ili spoznajna stanja. 1= Malo usmjeravanja izraza lica prema ispitivaču. Sudionik ima ograničen raspon izraza lica, ali većinu 2= Ne usmjerava primjerene izraze lica ispitivaču.
B4 Dijeljenje zadovoljstva u interakciji	0= Pokazuje jasno zadovoljstvo primjereno kontekstu tijekom interakcije, unutar više od jednog zadatka ili jedne teme razgovora. 1= Ponešto zadovoljstva primjerenog kontekstu tijekom interakcije s ispitivačem ili pokazuje zadovoljstvo tijekom jedne interakcije. 2= Malo ili nimalo zadovoljstva tijekom interakcije s ispitivačem, ali zadovoljstvo svojim govorom ili radnjama ili neinteraktivnim elementima aktivnosti. 3= Nema zadovoljstva tijekom procjene testom ADOS-2.

Na česticama koje ispituju obilježja neverbalne komunikacije (uporaba gesta, kontakt očima i izrazi lica te dijeljenje zadovoljstva u interakciji) sudionici su pokazali visoki udio očekivanih rezultata u uporabi kontakta očima i izraza lica u komunikacijske svrhe (obe čestice po 93.3%). Iz tablice vidljivo je da su sudionici u dijeljenju zadovoljstva najčešće pokazali uredne rezultate (70%). Međutim, čak 21.7% sudionika pokazuje ponešto zadovoljstva u samo jednom zadatku. Kod opisa načina

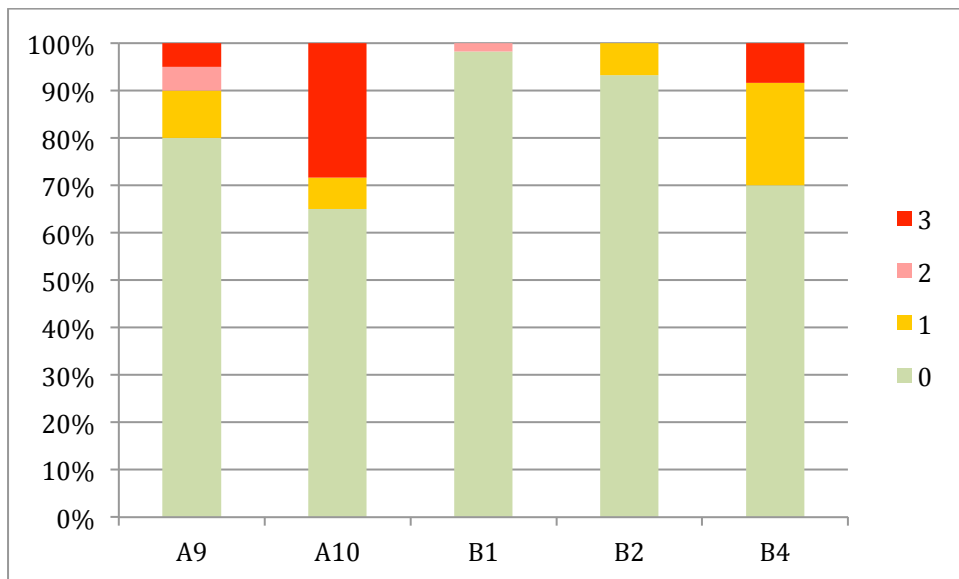
bodovanja ove čestice nije dovoljno jasno što se očekuje i na koji način bi sudionik točno trebao dati do znanja o zadovoljstvu unutar interakcije. Iako je većina sudionika (56) uredno davala do znanja o svojim afektivnim i spoznajnim stanjima, nije u svim aktivnostima bilo prisutno i iskomunicirano zadovoljstvo u kodu B4 (rezultat 3 dodijeljen je za 5 sudionika) (Tablica 8).

Tablica 8. Frekvencija i postotak raspodjele rezultata na česticama neverbalne komunikacije.

Pojedinačne varijable iz grupne varijable neverbalne komunikacije	Frekvencije i postotci kodova F- frekvencija; P- postotak									
	0		1		2		3		8	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
A9- Opisne, konvencionalne, instrumentalne ili informativne geste	48	80	6	10	3	5	3	5	0	0
A10- Geste naglašavanja ili emocionalne geste	39	65	4	6.7	0	0	17	28.3	0	0
B1- Neobičan kontakt očima	59	93.3	/	/	1	6.7	/	/	/	/
B2- Izrazi lica usmjereni ispitivaču	56	93.3	4	6.7	0	0	/	/	/	/
B4- Dijeljenje zadovoljstva u interakciji	42	70	13	21.7	0	0	5	8.3	/	/

Tablica 9. Rezultati deskriptivne statistike za varijable neverbalne komunikacije

Naziv varijable	N	Minimalni rezultat	Maksimalni rezultat	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
A9- Opisne, konvencionalne, instrumentalne ili informativne geste	60	0	3	0.35	0.80
A10- Geste naglašavanja ili emocionalne geste	60	0	3	0.92	1.34
B1- Neobičan kontakt očima	60	0	2	0.03	0.26
B2- Izrazi lica usmjereni ispitivaču	60	0	1	0.07	0.25
B4- Dijeljenje zadovoljstva u interakciji	60	0	3	0.47	0.87

Slika 1. Postotak raspodjele rezultata na česticama u domeni neverbalne komunikacije (A9 – Opisne, konvencionalne, instrumentalne ili informativne geste; A10 – Geste naglašavanja ili emocionalne geste; B1 – Neobičan kontakt očima; B2 – Izrazi lica usmjereni ispitivaču; B4 – Dijeljenje zadovoljstva u interakciji)

Velike različitosti u rezultatima prikazanim na Slici 3 vidimo u korištenju opisnih, konvencionalnih, instrumentalnih ili informativnih gesti (A9). Minimalni rezultat (uredni rezultat) postiglo je 80% sudionika, rezultat 1 postiglo je 10% sudionika, a bodove 2 i 3 postigao je podjednak broj sudionika. Bod 8 nije nikome dodijeljen (Slika 1). Ovakav raspored rezultata unutar čestice spontane uporabe gesti može se objasniti nedovoljno jasnim poticajima koje je ispitivač davao tijekom zadataka u kojima se to ponašanje opaža. S druge strane pogledaju li se opisi bodova 2 i 3 (Tablica 7) vidimo kako nije jasna razlika između njih. Stoga ovisno o tome kojem se kodu ispitivač priklonio, moguće da je ovih deset rezultata ocijenjenih sa 2 ili 3 nastalo slučajnim odabirom jednim od ta dva boda (2 ili 3). Ipak evidentno je kako 10% sudionika opisne geste koristi samo kada se to od njih tražilo, a preostali 10% (bodovi 2 i 3) koristi bilo koje od navedenih gesti, ali ograničeno i malo. Uporaba gesti uvelike ovisi o jeziku, naročito opisne geste. Neke kulture imaju tendenciju veće i manje uporabe gesti u komunikaciji. One su podložne transferu, to je potvrđeno u

istraživanjima uporabe gesti kod dvojezičnih govornika (Kita, 2000; Pika i sur., 2006; So, 2010).

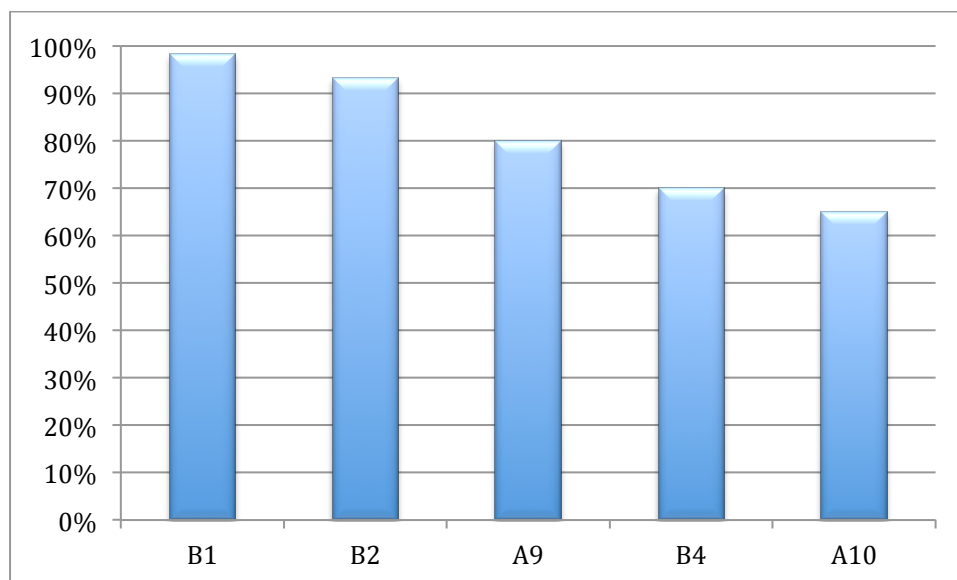
U ovom modulu promatra se koliko osobe koriste geste naglašavanja prilikom govora kako bi nešto naglasili (npr. prirodni, ritmički pokreti ruku) ili kako bi pojačali emocije koje izražavaju – emocionalne geste (npr. prinošenje ruke ustima u znak čuđenja). Samo 39 sudionika prirodno gestikulira dok govori te koristi emocionalne geste. Od preostalog broja sudionika, čak njih 17 uopće ne koristi takve geste, preostali rijetko gestikuliraju pri govoru. Ničija uporaba gesti nije ocijenjena kao neobična, pretjerana ili nespretno integrirana.

Ono što možemo vidjeti iz ovih rezultata je kako se uporaba opisnih gesti te emocionalnih gesti i gesti naglašavanja razlikuje po kvaliteti i kvantiteti među ispitanicima. Prema istraživanjima ikoničke geste imaju tendenciju transfera iz jezika u jezik, međutim kod gestikulacije nije tako. Ovakva razlika može se objasniti prije svega u tome što ikoničke geste i geste naglašavanja različito podliježu jezičnom i kulturološkom utjecaju. Ikoničke jače podliježu jezičnom utjecaju, a geste naglašavanja i emocionalne kulturološkom utjecaju. Prema istraživanju So (2010) Amerikanci su skloniji izraženijoj uporabi gestikulacije. Na taj način možemo sagledati ovakve rezultate koje su postigli sudionici u korištenju gesti naglašavanja i emocionalnih gesti.

Nadaje, zanimljivo je usporediti rezultate i na ovoj grupnoj varijabli sa rezultatima u istraživanju koje su provele autorice Kljunić, Cepanec i Šimleša (2016). Usporedbom postotaka urednih rezultata (0) kontakt očima kakav se očekuje prema ADOS ljestvici upotrebljava isti broj ispitanika u oba istraživanja (59). Isto tako, u oba istraživanja je jednak odnos izraza lica i zadovoljstva u komunikaciji, tj. više ima onih koji uredno izražavaju afekte na licu (51) nego zadovoljstvo u interakciji (42). Kod korištenja gesti, u istraživanju su djeca pokazala odstupanja u odnosu na očekivanja, 48,3% djece opisne geste koristi samo kad se od njih traži (1 bod). Dok s druge strane samo 10% odraslih osoba opisne geste koristi samo na nalog (1 bod), 80% njih koristi nekoliko opisnih gesti spontano. Autorice navode kako razlog tome može biti u jezičnom razvoju. Uzorak u istraživanju čine djeca predškolske dobi, dakle njihov jezik još je u razvoju. Više istraživanja potvrđuje činjenicu kako uporaba ikoničkih

gesti zahtijeva najvišu razinu znanja i pristupanja mentalnim konceptima nekog pojma (Streeck, 2000; Wu i Coulson, 2007; So, 2010)

Na neki način to potvrđuje i ovo istraživanje, obzirom da je kod djece uočena manja pojavnost ikoničkih gesti, a kod odraslih njih čak 80% spontano koristi opisne geste. To ukazuje na proporcionalni razvoj ovladanosti gestama i jezika.

Slika 2. Postotak sudionika koji su postigli bod 0 na česticama grupne varijable neverbalne komunikacije (A9 – Opisne, konvencionalne, instrumentalne ili informativne geste; A10 – Geste naglašavanja ili emocionalne geste ; B1 – Neobičan kontakt očima ; B2 – Izrazi lica usmjereni ispitivaču; B4 –Dijeljenje zadovoljstva u interakciji).

5.3. Obilježja pragmatike

Obilježja pragmatike kod odraslih opisana su kroz četiri čestice, a te čestice predstavljene su u Tablici 10. Svaka čestica boduje se u rasponu od 0 do 3, osim za kod A5 gdje je raspon od 0 do 2. Kako bi se opisala obilježja pragmatike kod odraslih govornika hrvatskog jezika, provedena je analiza frekvencije raspodjele rezultata na sve četiri čestice (Tablica 11).

Tablica 10. Opis bodova koji se dodjeljuju na česticama u domeni pragmatike.

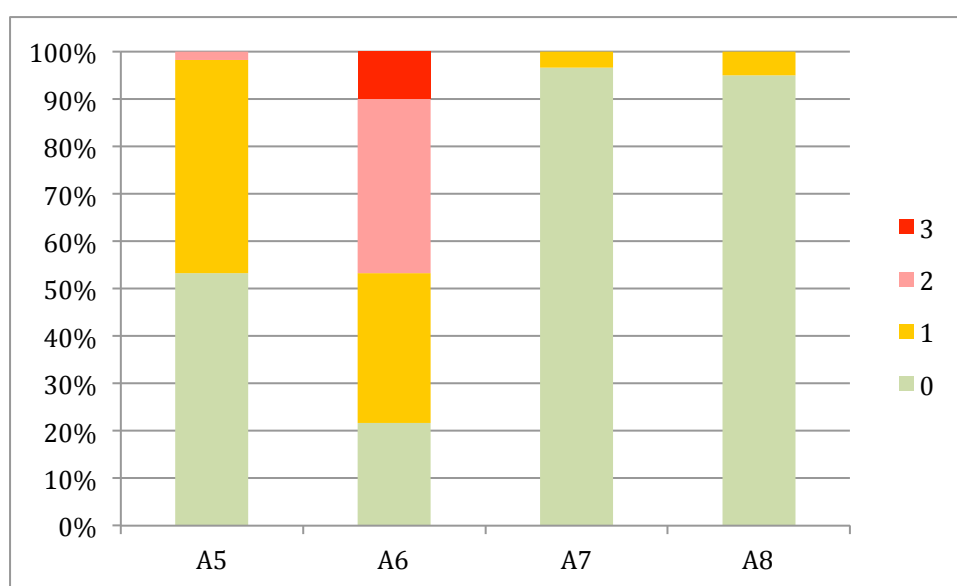
Neverbalna komunikacija	Opis bodova pojedinih čestica
A5 Davanje informacija	0= Nekoliko puta daje spontane informacije o svojim mislima, osjećajima ili iskustvima. 1= Povremeno daje spontane informacije o svojim mislima, osjećajima ili iskustvima. 2= Rijetko ili nikad ne daje informacije osvojima interesima ILI daje informacije o činjenicama ili pokazuje neko opće znanje.
A6 Traženje informacija	0= Nekoliko puta pita ispitivača o njegovim mislima, osjećajima ili doživljajima. 1= Povremeno (barem jednom) pita ispitivača o njegovim mislima, osjećajima ili doživljajima. 2= Na posebne poticaje prepričava rutinske i nerutinske događaje, ILI opisuje događaj za koji se čini da se nije dogodio. 3= Nedosljedan ili nedostatan odgovor, čak i na posebne poticaje.
A7 Prepričavanje događaja	0= Prepričava nerutinski događaj koji nije dio zaokupljenosti. 1= Prepričava rutinski događaj. Računa se i prepričavanje na poticaj. 2= Na posebne poticaje prepričava rutinske i nerutinske događaje, ILI opisuje događaj za koji se čini da se nije dogodio. 3= Nedosljedan ili nedostatan odgovor, čak i na posebne poticaje.
A8 Razgovor	0= Razgovor teče; prisutne izmjene od 4 elementa 1= Iskazi sudionika uključuju nešto razrade vlastitih odgovora, ili sudionik daje neke komentare, ali manje od očekivanog. 2= Sudionik u maloj mjeri pridonosi održavanju uzajamnosti razgovora, izuzetno mala uzajamnost u komunikaciji. 3= Malo spontanog komunikacijskog govora (iako može biti eholaličnog i nefunkcionalnog govora).

Tablica 11. Frekvencija i postotak raspodjele rezultata na česticama pragmatike.

Pojedinačne čestice iz grupne varijable pragmatike	Frekvencije i postotci bodova							
	0		1		2		3	
	N	%	N	%	N	%	N	%
A5 – Davanje informacija	32	53.3	27	45	1	1.7	/	/
A6- Traženje informacija	13	21.7	19	31.7	22	36.7	6	10
A7- Prepričavanje događaja	58	96.7	2	3.3	0	0	0	0
A8- Razgovor	57	95	3	5	0	0	0	0

Tablica 12. Rezultati deskriptivne statistike za čestice pragmatike

Naziv čestice	N	Minimalni rezultat	Maksimalni rezultat	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
A5 – Davanje informacija	60	0	2	0.48	0.54
A6- Traženje informacija	60	0	3	1.35	0.94
A7- Prepričavanje događaja	60	0	1	0.03	0.18
A8- Razgovor	60	0	1	0.05	0.22

Slika 3. Postotak raspodjele rezultata na česticama u domeni pragmatike (A5 - Davanje informacija, A6 – Traženje informacija, A7 – Prepričavanje događaja, A8 – Razgovor)

Na grupnoj varijabli pragmatike uočljivo su drugačiji rezultati u odnosu na verbalnu komunikaciju. Na dvije od tri čestice (A5 i A6) rezultati su raspoređeni od minimalnih do maksimalnih vrijednosti (Tablica 9.), dok su rezultati čestica A7 i A8 raspoređeni prema bodovima 0 i 1. Takvi podaci ukazuju da unutar različitih promatranih ponašanja pod varijablom pragmatike sudionici postižu dosta raznolike rezultate. U prepričavanju događaja najveći postotak sudionika (96.7%) postiže uredan rezultat (0), što znači da su gotovo svi sudionici (58) uredno izvještavali o rutinskim i nerutinskim događajima. Upravo takav rezultat je i očekivan kod odraslih

osoba. Dvije osobe koje nisu izvijestile o nerutinskim događajima, prepričale su rutinski događaj i za to im je dodijeljen jedan bod. Na čestici A8 u kojoj se boduju konverzacijske sposobnosti raspon mogućih bodova je od 0 do 3, međutim niti jedan ispitanik nije dobio bodove 2 i 3, a samo 5% sudionika postiže konverzacijske izmjene nešto rjeđe od preostalih 95% koji uredno sudjeluju u konverzacijskim izmjenama (Slika 1). Slijeđenje teme u konverzaciji zahtijeva svjesnost o tome da se sugovornika mora u vesti u temu kako bi se razumjeli. Važna je i koherentnost u pragmatici, a ona objedinjuje vještine slijeđenja/promjene teme, kohezije, zaključivanja i ekstrahiranja ideja iz konverzacije (Adams, 2002). Odrasle osobe imaju vještine održavanja konverzacije, ali unutar te vještine mogu postojati individualne razlike u fleksibilnosti.

Za česticu davanje novih informacija očekuje se da sudionik u nekoliko navrata spontano daje informacije o svojim mislima, osjećajima ili iskustvima, a 53.3% sudionika ispunjava taj kriterij. Od preostalih 46.7%, samo jedan sudionik nije davao dodatne informacije o svojim mislima, osjećajima ili iskustvima. Zanimljiv je podatak kako 46.7% sudionika daje informacije o sebi u manjoj količini od onoga što se očekuje. Moguće objašnjenje može se potražiti u kulturološkim faktorima koji utječu na pragmatiku. Protokol ADOS - američki je test i kao takav prilagođen je američkoj kulturi u kojoj se stavlja veliki naglasak na izražavanje emocija, davanje osobnih savjeta o intimnim temama, neovisno o bliskosti sa sugovornikom. Ako su u komunikaciji dva Amerikanca s osobom čiji je odnos intimnije prirode (muž i žena) takva komunikacija neće se razlikovati kvalitativno od one sa manje intimnim sugovornicima (npr. kolegama na poslu), već samo kvantitativno (Argyle i sur., 1986).

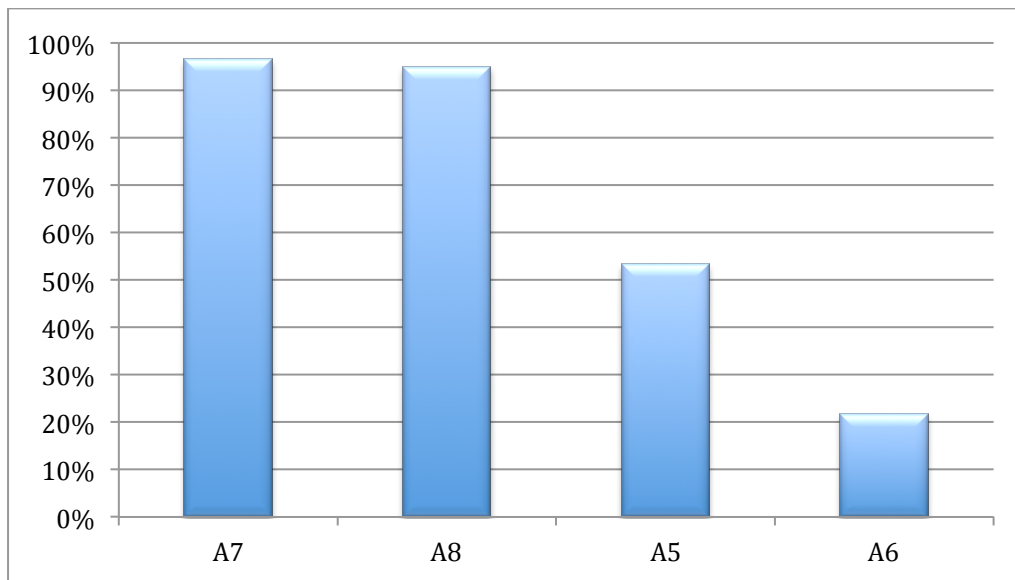
Najmanji broj sudionika (13) uredan rezultat (0) postiže u traženju informacija, na istoj čestici najveći broj sudionika (36.7%) postiže 2 boda što znači da su primjereno odgovarali na ispitivačeve komentare, ali se spontano nisu raspitivali o ispitivačevim mislima, osjećajima ili doživljajima. 10% sudionika uopće ne pokazuje interes za ispitivačeve misli, osjećaje ili doživljaje, što odgovara rezultatu 3. Barem jedan put tijekom provedbe testa, 31.7% sudionika tražili su od ispitivača da im priopći nešto više o svojim mislima, osjećajima ili iskustvima. Obzirom da značajan broj sudionika

(78.3%) prilikom provedbe testa niti spontano niti na poticaje ispitivača ne traži informacije od sugovornika potrebno je protumačiti te podatke.

Prema stranoj literaturi, u pragmatici postoje velike razlike obzirom na kulturološki kontekst. U kulturama poput američke potiče se i cijeni asertivno ponašanje. Amerikanci pokazuju velik interes za mišljenje i ideje drugoga u interakciji. Takvo ponašanje za njih znači pristojno, pristupačno, uljudno i očekivano ponašanje odraslih osoba u socijalnim interakcijama. Za razliku od Amerikanaca, Japanci imaju izuzetno veliko poštovanje naspram privatnosti i intime te druge ne ispituju o osobnim osjećajima, mislima i stavovima (Niikura, 1999; Adams, 2002).

Prema tome, podatke dobivene u ovom istraživanju možemo smjestiti u isti kontekst, možemo ih promatrati iz kulturološkog aspekta kako čine autorice Kljunić, Cepanec i Šimleša (2016). U njihovom istraživanju komunikacijskih sposobnosti predškolske djece u Hrvatskoj, na čestici traženja informacija najveći broj djece (53%) postiže rezultat 2, a najmanji broj djece (15%) postiže uredan rezultat (0). U ovom istraživanju, kao i u istraživanju autorica Kljunić, Cepanec i Šimleša (2016) korišten je isti protokol, a sudionici oba istraživanja u istoj čestici unutar pragmatike (traženje informacija) postižu gotovo jednake rezultate.

Stoga se ponuđena objašnjenja iz navedenog istraživačkoga rada mogu preslikati i na ovu populaciju. Iako su mlade osobe izložene masovnim medijima i podložniji su kulturološkoj asimilaciji, izgleda kako odrasli Hrvati ipak zadržavaju u odrasloj dobi ono što su primili odgojem u djetinjstvu. Autorice navode kako roditelji svojoj djeci znaju dati upute poput "Budi dobar i slušaj tetu!", sugerirajući da dijete treba zauzeti submisivnu ulogu naspram ispitivača. Takva pretpostavka može se prenijeti i na ovu populaciju. Iako su sudionici i ispitivači bili u ravnopravnom položaju ako uzmemo u obzir dob, obrazovanje, pripadanje istoj socijalnoj skupini, svejedno se može pretpostaviti da se ovakav odnos zadržao u odrasloj dobi, posebice u ispitnoj situaciji. Moguće je da su se sudionici suživjeli s ulogom, jednako kao i ispitivač te da su zbog tog razloga ovakvi rezultati. Dakle, ispitivač je uvijek ispitivač, a sudionik odgovara na zadano i ništa više od toga.

Slika 4. Postotak sudionika koji su postigli bod 0 na česticama grupne varijable pragmatike (A7 – Prepričavanje događaja; A8 – Razgovor; A5 – Davanje informacija; A6 – Traženje informacija)

5.4. Povezanost verbalne i neverbalne komunikacije

Čestica jezična produkcija i neverbalna komunikacija uzeta je kao sumirajuća varijabla verbalnih i neverbalnih varijabli. Rezultati koji su dobiveni na ovoj varijabli interpretirat će se kao odnos između verbalne i neverbalne komunikacije. Raspon rezultata ove sumirajuće varijable kreće se od 0 do 2 te 7 i 8. U Tablici 13 opisani su svi bodovi. Bod 8 je specifičan, jer se bod 2 na ranijim česticama pretvara u 8.

Tablica 13. Opis bodova koji se dodjeljuju na čestici u domeni sumirajuće varijable

Sumirajuća varijabla	Opis bodova pojedinih čestica
B3 Jezična proizvodnja i povezana neverbalna komunikacija	<p>0= Govor je popraćen finim i socijalno primjerenim promjenama gesta, pogleda i izraza lica.</p> <p>1= Govor popraćen gestama, pogledom i izrazima lica koji su odstupajući, ograničeni ili se javljaju rjeđe ili u smanjenom opsegu.</p> <p>2= Neverbalne komunikacije povezane s glasanjem/ govorom ima malo ili je uopće nema</p> <p>7= Donekle izbjegava direktan kontakt očima, posebno na početku procjene, ali pokazuje nešto usklađenosti jezika i neverbalnog ponašanja.</p> <p>8= NP; ILI nema gesta, izraza lica ili socijalnog pogleda ili vrlo malo. Ovaj kod automatski se dodjeljuje ako su čestice B1,B2 ili A9 bodovani sa 2.</p>

Tablica 14. *Frekvencija i postotak raspodjele rezultata na varijabli povezanosti verbalne i neverbalne komunikacije.*

Sumirajuća varijabla	Frekvencije i postotci kodova									
	0		1		2		7		8	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
B3- Jezična proizvodnja i povezana neverbalna komunikacija	46	76.7	4	6.7	2	3.3	2	3.3	6	10

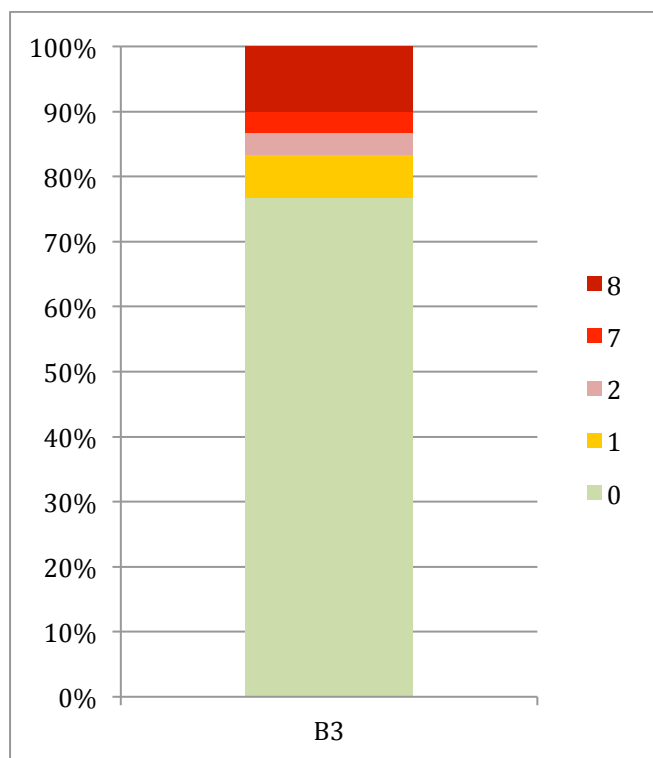
Tablica 15. *Rezultati deskriptivne statistike za česticu povezanosti verbalne i neverbalne komunikacije.*

Naziv varijable	N	Minimalni rezultat	Maksimalni rezultat	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
B3- Jezična proizvodnja i povezana neverbalna komunikacija	60	0	8	1.17	2.64

Ova varijabla kodira stupanj do kojeg sudionikovu verbalnu komunikaciju prate fine promjene u pogledu, izrazima lica i gestama. Frekvencija rezultata u Tablici 14 pokazuje da je najveći postotak sudionika (76.7%) postigao rezultat 0 što znači da kada govore, pokazuju i socijalno prikladne promjene pogleda, izraza lica i uporabe gesti. 4 sudionika također očekivano kombiniraju verbalnu i neverbalnu komunikaciju, ali niže frekventno. Po dvoje ima dodijeljene bodove 2 i 7, 2 se odnosi na izostanak povezanosti verbalne i neverbalne komunikacije ili je ima izuzetno malo. Sudionicima koji su izbjegavali kontakt očima, ali pokazuju nešto usklađenosti jezika i neverbalnog ponašanja, udijeljena su dva boda (Slika 5).

Zanimljiv je rezultat 8, to je rezultat koji se dodjeljuje ukoliko sudionik ima bod 2 na česticama A9, B1, B2. Šest sudionika ima 8 bodova na ovoj čestici, a pogledamo li navedene čestice u Tablici 12 vidjet ćemo kako na čestici uporabe opisnih gesta (A9) tri osobe postižu rezultat 2, a tri osobe rezultat 3. Nadalje, na čestici uporabe kontakta očima (B1) jedna osoba ima dodijeljena 2 boda. Izlazi lica usmjereni ispitivaču – niti jedna osoba nema 2 boda. Dakle, svim sudionicima koji su imali 2 boda na nekim od čestici dodijeljen je bod 8 na povezanosti verbalne i neverbalne komunikacije, s tim

da je i onima koji su imali bod 3 dodijeljen na čestici A9 također su dobili 8 bodova na čestici povezanosti verbalne i neverbalne komunikacije. Razlog tome je vjerojatno to što su inače u rezultatima algoritma 3 boda prebacuje u 2, ali isto tako i zbog sličnosti u opisu tih dvaju bodova (2 i 3) na čestici A9. To je već ranije objašnjeno. Iz toga na neki način slijedi objašnjenje zbog čega je takva raspodjela rezultata na ovoj čestici.

Slika 5. Postotak raspodjele rezultata na čestici B3 - jezične proizvodnje i povezane neverbalne komunikacije.

5.5. Nedostaci istraživanja

Prvi od mogućih nedostataka odnosi se na provedbu istraživanja. Istraživanje su provodila tri različita ispitivača, te e moguće da su različiti karakteri i različite osobnosti utjecali na ponašanja sudionika. S obzirom da protokol ADOS-2 zahtijeva visoku razinu istreniranosti i iskustva ispitivača, što pretpostavlja da je ispitivač sposoban prilikom ispitivanja stvoriti potpuno opuštenu i neformalnu atmosferu. Međutim, to nije uvijek tako jednostavno postići i to se moglo odraziti na rezultate

sudionika. Ponašanja se kodiraju neposredno nakon provedbe i kodiranje nekih čestica je više subjektivne prirode. Čini se kako unutar protokola nije jednako zastupljen broj prilika kako bi sudionici pokazali neka ponašanja koja se naposljetku kodiraju. Uzorak ovog istraživanja čine studenti u rasponu dobi od 19 do 25 godina, to također može biti jedna od manjkavosti ovog istraživanja. Moguće je da bi rezultati bili drugačiji kada bi uzorak činile odrasle osobe više različitih dobnih skupina. Nadalje, moguće je da bi rezultati bili drugačiji i da sudionici nisu svi istog obrazovnog statusa.

5.6. Potvrda pretpostavki

H1: Odrasli govornici hrvatskog jezika u domeni verbalne komunikacije neće pokazati značajan broj obilježja/ponašanja koja po kriterijima protokola ADOS-2 pripadaju skupini odstupajućih ponašanja.

Prihvaća se.

H2: Odrasli govornici hrvatskog jezika u domeni neverbalne komunikacije pokazat će značajan broj obilježja/ponašanja koja po kriterijima protokola ADOS-2 pripadaju skupini odstupajućih ponašanja.

Prihvaća se.

H3: Odrasli govornici hrvatskog jezika u domeni pragmatike pokazat će značajan broj obilježja/ponašanja koja po kriterijima protokola ADOS-2 pripadaju skupini odstupajućih ponašanja.

Prihvaća se.

6. ZAKLJUČAK

Odrasle osobe imaju bogate komunikacijske vještine. Vještine verbalne komunikacije vezane su uz jezičnu proizvodnju pa ih ona kao takva i određuje. Osim na verbalnu, jezik utječe na neverbalnu komunikaciju i dakako pragmatiku. Neverbalne sposobnosti zanimljiv su oblik komunikacije mnogim istraživačima koji proučavaju međukulturološka djelovanja. U tom području postoje brojna istraživanja koja ukazuju postojanje kulturološkog utjecaja kako na neverbalnu komunikaciju, tako i na pragmatiku. Cilj ovog diplomskog rada bio je ispitati obilježja komunikacijskih vještina (verbalne i neverbalne komunikacije te pragmatike) kod odraslih osoba u Republici Hrvatskoj te ih sagledati na način kako to čini četvrti modul američkog Opservacijskog protokola za dijagnostiku autizma (Autism Diagnostic Observation Schedule; ADOS-2). Rezultati su pokazali kako odrasle osobe u Hrvatskoj pokazuju drugačije rezultate na varijablama pragmatike i neverbalne komunikacije u usporedbi s očekivanim na testu ADOS-2. U pragmatici, odrasle osobe pokazuju zamjetne razlike u odnosu na protokol ADOS-2 ljestvice. Najviše razlike pokazale su se u traženju i davanju novih informacija. Dakle, odrasle osobe kada se nađu u ispitnoj situaciji poput ove spontano odgovaraju na ispitivačeve komentare o vlastitim mislima, osjećajima ili doživljajima, ali nisu dodatno ispitivale o tim temama. Sudionici nisu ispunili očekivani rezultat na provedenom testu niti u davanju novih informacija o vlastitim mislima, osjećajima ili doživljajima, količinski su davali manje takvih informacija, ali kvalitativno su zadovoljili to očekivanje. U području neverbalne komunikacije sudionici pokazuju najveća „odstupanja” od očekivanog u spontanoj uporabi gesti te izražavanju zadovoljstva u komunikaciji. U ovom modulu testa ADOS-2 postoje dva koda za geste, onaj kojem su u fokusu opisne geste te drugi za emocionalne geste i geste naglašavanja. Zanimljivo je kako je ipak veća razlika u emocionalnim gestama i gestama naglašavanja. Kod djece predškolske dobi u Hrvatskoj pokazali su se takvi rezultati na istim varijablama. Budući da postoje zanimljive razlike u komunikacijskim sposobnostima koje su pokazali sudionici ovog istraživanja naspram očekivanja autora testa ADOS-2 ljestvice, važno je sagledati te karakteristike u kontekstu kulture i jezika gdje je ispitivanje provedeno. Ovakvi rezultati sugeriraju da je važno testove komunikacijskih sposobnosti prilagoditi kulturološkom kontekstu. Kulturološke norme određuju kriterije za donošenje

dijagnostičkih odluka, stoga je važno da te kriteriji budu primjereni. Naposljetku, podaci dobiveni ovim istraživanjem ukazuju na potrebu dodatnih istraživanja u području pragmatike i obilježja neverbalne komunikacije kod odraslih osoba u Hrvatskoj, kako bi se dobili jasniji normativni podaci u svrhu prilagodbe dijagnostičkih testova kulturi u kojoj se test provodi.

7. LITERATURA

Adams, C. (2002). Practitioner review: The assessment of language pragmatics. *Journal of child psychology and psychiatry*, 43(8), 973-987.

Argyle, M., Henderson, M., Bond, M., Iizuka, Y., i Contarello, A. (1986). Cross-cultural variations in relationship rules. *International Journal of Psychology*, 21(1-4), 287-315.

ASHA (American Speech- Language Association) Social communication. Posjećeno: 28.05.2018. na mrežnoj stranici American Speech- Language-Hearing Association: <http://www.asha.org/public/speech/development/Pragmatics/>.

Bard, K. A., Myowa-Yamakoshi, M., Tomonaga, M., Tanaka, M., Costall, A., i Matsuzawa, T. (2005). Group differences in the mutual gaze of chimpanzees (*Pan troglodytes*). *Developmental psychology*, 41(4), 616.

Bliss, L. S., i McCabe, A. (2008). Personal narratives. Cultural differences and clinical implications. *Topics in Language Disorders*, 28(2), 162-177.

Brooks, C. I., Church, M. A., i Fraser, L. (1986). Effects of duration of eye contact on judgments of personality characteristics. *The Journal of Social Psychology*, 126(1), 71-78.

Buckley, B. (2003). *Children's communication skills - From birth to five Years*. London: Routledge Falmer.

Colletta, J.M., Pellenq, C., Guidetti, M. (2010). Age related change sin co-speech gesture and narrative: Evidence from French children and adults. *Speech communication*, 52, 565-576.

Ekman, P., i Friesen, W. V. (1971). Constants across cultures in the face and emotion. *Journal of personality and social psychology*, 17(2), 124.

Ekman, P., Friesen, W. V., O'sullivan, M., Chan, A., Diacoyanni-Tarlatzis, I., Heider, K., Pitcairn, T., Krause, R., LeCompte, A. W., Ricci-Bitti, E. P., Tomita, M., Tyavaras, A., i Scherer, K. (1987). Universals and cultural differences in the judgments of facial expressions of emotion. *Journal of personality and social psychology*, 53(4), 712.

Elfenbein, H. A., i Ambady, N. (2003). Universals and cultural differences in recognizing emotions. *Current directions in psychological science*, 12(5), 159-164.

Graham, J.A., Argyle, M. (1975). A cross-cultural study of the communication of extra verbal meaning by gestures. *International Journal of Psychology*, 10(1), 57-67.

Hartley, P. (1999). *Interpersonal Communication*. Second Edition. Routledge, London, New York.

Hus, V., Lord, C. (2014). The Autism Diagnostic Observation Schedule, Module 4: Revised Algorithm and Standardized Severity Scores. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(8), 1996–2012.

Kendon, A. (1967). Some functions of gaze-direction in social interaction. *Acta psychologica*, 26, 22-63.

Kendon, A. (1972). Some relationships between body motion and speech. *Studies in dyadic communication*, 7(177), 90.

Kendon, A. (1995). Gestures as illocutionary and discourse structure markers in Southern Italian conversation. *Journal of Pragmatics*, 23(3), 247-279.

Kendon, A. (2002). Some uses of the head shake. *Gesture*, 2(2), 147-182.

King, R. G. (1979). *Fundamentals of Human Communication*. MacMillan Publishing Company.

Kita, S. (2000). How representational gestures help speaking. U D. McNeill (ur.), *Language and gesture: Window into thought and action*, Cambridge: Cambridge University Press. str. 162–185.

Kljunić, K., Cepanec, M., Šimleša, S. (2016). Imaju li hrvatska djeca urednog razvoja uistinu „urednu“ komunikaciju?. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 52(2), 1-10.

Knapp, M. L., Hall, J. A., Horgan, T. G. (2013). *Nonverbal communication in human interaction*. Cengage Learning.

Kuvač, K. J., Olujić, M. (2015). Later language development. In *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

Lord, C., Luyster, R., Gotham, K., Guthrie, W. (2012a). Autism Diagnostic Observation Schedule–Toddler Module. *Los Angeles: Western Psychological Services*.

Lord, C., Rutter, M., DiLavore, P. C., Risi, S., Gotham, K., Bishop, S. (2012b). Autism diagnostic observation schedule–Second edition (ADOS-2). *Los Angeles: Western Psychological Services*.

Matić, A., Hržica, G., Kuvač Kraljević, J. i Olujić, M. (2017). Syntactic complexity of spontaneous spoken language of adult Croatian speakers. Zbornik Petera Langa: s XXX. međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku: Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Brala, Memišević (ur.).

Matsumoto, D. (2006). Culture and nonverbal behavior. *Handbook of nonverbal communication*, 219-235.

McCrimmon, A., Rostad, K. (2014). Test Review: Autism Diagnostic Observation Schedule, (ADOS-2) Manual (Part II): Toddler Module. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 31(1) 88-92.

Niikura, R. (1999). Assertiveness among Japanese, Malaysian, Filipino and U.S. white-collar workers. *The Journal of Social Psychology*, 139, 690-698.

- Nippold, M. A. (2009). School-age children talk about chess: Does knowledge drive syntactic complexity? *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 52, 856-871.
- Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa d.d.
- Pika, S., Nicoladis, E., Marentette, P. F. (2006). A cross-cultural study on the use of gestures: Evidence for cross-linguistic transfer?. *Bilingualism: Language and Cognition*, 9(3), 319-327.
- Reardon, K.K. (1998). *Interpersonalna komunikacija: Gdje se misli susreću*. Zagreb: Alinea.
- Russell, R. L. (2007). Social communication impairments: Pragmatics. *Pediatric Clinics*, 54(3), 483-506.
- So, W. C. (2010). Cross-cultural transfer in gesture frequency in Chinese–English bilinguals. *Language and Cognitive Processes*, 25(10), 1335-1353.
- Streeck, J. (2000). Gestures, knowledge, and the world Curtis Le Baron. *Language and gesture*, 2, 118.
- Wu, Y. C., Coulson, S. (2007). How iconic gestures enhance communication: An ERP study. *Brain and language*, 101(3), 234-245.
- Vrljić., S. (2007). Poštalice u hrvatskom jeziku. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 54(2), 60-64.